کتێبی من ئەمەم و دیدێکی کورتبینانە بۆ پرسی ژن … سەدیق سەعید ڕواندزی

نکۆڵی لەوە ناکرێت کەلە دنیای ڕۆژهەڵات بە گشتی و کوردستانیش وەك بەشێك لەو جوگرافیایە،هەمیشە ڕەگەزی مێ، وەك بوونەوەرێکی لاوازو کاڵایەك لە خزمەت پیاودا لە دیدگای بە شێکی زۆری تاکەکانەوە دەبینرێت.بەڵام ئەوەی لێرەدا گرنگە بخرێتە ڕوو ئەوەیە، کە نابێ ئەو دیدگایە وەك ڕوانینێکی گشتی کۆمەلگا لەلایەن ژنانەوە تەماشا بکرێت. بەو مانایەی نابێ ژنان بڕوایان وابێت، ئەمە بە شێوەیەکی ڕەها وەهایە و مادام شوناسی هەموویان پیاوە، ئیدی جیاوازیان نییە.ئەمە ڕوانینێکی کورتبینانەیە و ئەوەندەی تریش جیاوازی ژێندەری و ڕەگەزی ئەو دوو ڕەگەزە قوڵتردەکاتەوە. بە شێکی زۆر لە ژنان لە پەراوێزی ئەو ڕوانینەوە خەبات دەکەن و بە دەستهێنانی مافەکانیان لە سەندنەوەی مافی پیاو دەبینن.

هەربۆیەشە کاتێ دەکەونە داکۆکیکردن لە ماف و ئازادییەکانیان،ئەوەندەی ڕوانینێکی ژنسالاریانەیان هەیە، ئەوەندە دیدگایەکی یەکسانخوازی و دادپەروەریان نییە.
بەو مانایەی دواجار ئەو دوو ڕەگەزە هەردووکییان هەر مرۆڤن و وەك یەك ئازادی و مافیان هەیە و نابێ مافەکانی هیچ کامێکییان ببێتە هۆی سەندنەوەی مافی ئەوی تر. ئێمە پێویستیمان بە یەکسانی و هاومافییە. وەك چۆن دژی ئەوەین کە پیاوسالاری شکۆی ژن بشکێنێت، بە هەمان شێوەش دژەبێ دژی ئەوەبین ژنان، پیاوان وەك ئەژدیهاو گورگ و جەلاد ببینن.

بەڵکو تەواوکەرو زامنی بەردەوامی و مانەوەی هەمیشەیی ژیانێکی تەندروستن. ناکرێ ئەو درزەی زۆرجار دەکەوێتە نێوان ئەو دوو ڕەگەزە، ئەوەندەی تر قووڵتر بکەینەوە بە پاساوی داکۆکیکردن لە ژنبوون و ڕێگری لە باڵادەستی نێرینە. چونکە ئەگەر ڕوانینی سێنتریالانەی پیاومان کۆتایی پێهێناو لە جێگەیدا ڕوانینی سێنتریالانەی مێمان بونیاد نا، مانای وایە هیچمان نەکردووە.
بەڵکو دەبێ بەرلە هەموو شتێك هاووڵاتییانە و مرۆڤانە بیربکەینەوە، ئەو کات دەتوانینن کولتوورو هزری یەکسانیخوازانە لە کۆمەلگە بینا بکەین. کتێبی(من ئەمەم)یەکێکە لەو کتێبانەی کەلە

بارەی پرس و خەم و خەونەکانی ژن دەدوێت و لە شوناسێکدا کۆیان دەکاتەوە بەناوی من ئەمەم واتە ئەمەیە ژن.

بەڵام ئاخۆ کۆی خەمەکانی ژن تەنها لەو ڕوانینە ڕۆمانسیانە کورت دەکرێتەوە کەلە و کتێبەدا هەن؟ بە بڕوای من یەکێك لە گەورەترین کێماسیەکانی ئەو کتێبە ئەوەیە، کە بە دیدگایەکی گشتگیرنووسراوە کە بوارێکی بۆ جیاوزاکەوتنەوەو بینینێکی دیکە نەهێشتۆتەوە. نووسەری کتێبەکە، کە خۆشی خاتوونێکی نووسەرو وەرگێڕە، بە شێوەیەك بۆ چوونەکانی خستۆتە ڕوو، وەك ئەوەی پیاوی کورد هەموویان وەك یەك بن و هەمووشیان هەمان ئەو تێڕوانینەیان بۆ ژن هەیە کە ئەو لە کتێبەکەیدا ڕەخنەی کردوون.
بە داخەوە ئەمە گرفتی بە شێکی زۆری ژنانی ئێمەیە، کە توندووتیژی و نێرسالارییەکانی پیاوێك بە تەنها، دەکەنە پێوەرو هەموو پیاوانی پێ دەبینن. ئەو وێنا کردنە جەهەننەمیەی پیاو، هەروەها هەوڵدان بۆ جێگیرکردنی لە هزری ژندا،ئەوەندەی تر ئەو دوو ڕەگەزە بە یەکتری نامۆ دەکات و کەلێنی نێوانیان فراوانتردەکات.

لە بەرامبەر ئەمەدا، ئێمە دەبێ هەوڵی بونیادنانی ڕوانینێك بدەین، کە هەردووکییان وەك مرۆڤ یەکتری ببینن و باوەڕیان بە مافی یەکتری هەبێت. لە دەسپێکی کتێبەکەدا، نووسەرئاماژە بەوە دەدات کە(مرۆڤبوونی لە پێشەوەی ڕەگەزەکەیەتی) واتە بیرکردنەوەی ئەو بەرلەوەی ژنانە بێت، مرۆڤانەیە. خوێنەر کە ئەم دەربڕینە دەبینێت، سەرسام دەبێت کە لە بەردەم هزری ژنێکداین، کەبەرلەوەی ژنانە بڕوانێتە پیاو، مرۆڤانە سەیری دەکات.بێگومان چی لەوە پیرۆزترە کە مرۆڤبوونمان لە پێشەوەی ژنبوون و پیاوبوونمان بێت. کەچی کاتێ دەچینە نێو بابەتەکانی کتێبەکە، ئەواشتێکی پێچەوانەی ئەم بۆچوونە دەبینین.

خوێنەرناتوانێت خۆی لەو ڕاستییە ببوێرێت کە ڕوانینەکانی خاتوو لێناش بۆپیاو، هەمان ڕوانینی ژنەکانی دیکەیە و نەك مرۆڤبوونی بگڕە زۆر ژنانە و ڕەگەزیانەش بیردەکاتەوە و پیاو دەبینێت.ئەمەش زۆر بە ڕاشکاوی بەو نووسینانەوەی دیارە، کە لە پەراوێزی خەمەکانی ژن نووسیونی. نووسەری کتێبەکە لە دووتوێی وتارەکانیدا، پیاو بەم شێوەیە دەبینێت:_

*ڵاپەڕە 35(وەك دڕندەیەك ددانم لێ گیردەکات).
*ڵاپەڕە 49(پیاوێکی نەفس نزم).
*ڵاپەڕە 62(بە دڵی خۆی درێت بۆ دەکات).

*ڕاپەڕە 62(پیاسەیەك بەنێو شوێنە شەعبییەكانی شاردا، بۆ ئەو ژنە خوێنی هەموو مرۆڤایەتی دێنێت!)ئاخۆ دیدێك هەیە لەمە ڕەگەزپەرستترو خۆپەرستتر؟ نووسەر دەیەوێت ژنان وەها پەروەردە بكات، كە تەنها هاوسەریان هەبێت بەسە كەسانی تر هیچ!.
*ڕاپەڕە 63(ئەوان لە جەستەت زیاتر نابینن). واتا هەموویان وەك یەكن.
*ڕاپەڕە 88 (چاوەڕێی هیچ مەبە لە پیاو).واتە هەموو شتێكی بڕاندێتەوە..
*ڕاپەڕە 94(بۆ دەبێ ئەوەندە گەمژە بیت).
*ڕاپەڕە 127(ئەوەتانی لە ژوورەكەمدایە گورگێكی ڕەش).
ڕاپەڕە 133(باوكە بۆ شەڕەفەكەی).
*ڕاپەڕە 133(شوكری خوابە كوڕ نەبوویت)
*ڕاپەڕە 145(ژن مرۆڤێكی ئاقڵترو باڵاترە لە پیاو).
ئەگەر ئەمە تێڕوانینی ژنێك بێت بۆ پیاو، ئاخۆ دەتوانێ لافی ئەوە لێ بدات كە مرۆڤانە نەك ڕەگەزانە بیردەكاتەوە؟ئەم ڕوانینە بۆ پیاو، چی كەمترە لەو دیدە نێر سالاریەی بەشێكی پیاوان باوەڕیان پێیە؟. ئەگەر لە پێناو گۆڕانەوەی شكۆ بۆ ژن وبەرزكردنەوەی، شكۆی مرۆڤێكی دیكەمان(نەك پیاو)شكاند، دەكرێ بڵێین چیمان كرد؟. ڕوانینی مرۆڤانە لە دروشم دانییە، بەڵكو دەبێ لە قوڵایی هزرو بیر كردنەوەمان دابێت. ئەم ڕەنگڕێژكردنە بۆ پیاو، دواجار وێناكردنی لە هزری ژن، نەك هەر بیركردنەوەیەكی مرۆڤانە نییە، بگرە جۆشدانی ئاگری دوژمنایەتی و تووڕەیی نێوان ئەو دوو ڕەگەزەشە. لە ڕاستیدا،زۆربەی وتارەكانی نێو ئەو كتێبە، وتاری سادە و لە دەردەڵ و كرووزانەوە بترازێت هیچی ترنین.
ئەم وتارانە لە ناوەڕۆكدا وێرای ئەوەی ژن بە ڕەگەزێكی لاواز دەبینێت و نمایش دەكات، هاوكات هەڵگری خەونی بچووك و بیركردنەوەی سادەن كە خەمی ژن تەنها لە چەند شتێكی بێ بەها دەبینن. نازانم بۆ دەبێ خەونی ژنی كورد هێندە بچووك بێت؟ لەو ڕۆژانەدا دیوانی ژنە شاعیرێكم دەخوێندەوە لە شیعرێكدا دەڵێت:_(دنیای خەونەكانم بە قەد گوارەكانی گوێمە).

بۆ دەبێ ژن بیری هەر لای بۆیەی نینۆك وئێكسوارات و گوارە و دوا مۆدێلی ژووری چێشتخانە بێت؟وەك ئەوەی لەو كتێبەدا دەیبینین.بەڵام ژنێك لەو بناری قەندیلەدا، كە ڕۆژانە توركیای فاشی بە نوێترین چەك و ئامرازی سەربازی پێشكەوتوویی سەردەم بۆردومانی دەكات، بیر لە دەوڵەتی كوردی و سەربەخۆیی بكاتەوە. مەگەر ئەویش وەك مێیینەیەك حەزی لە بۆیەی نینۆك و مكیاژ نییە؟ئارەزووی بازاڕكردن

و چوونە مۆڵێك ناكات؟ بێگومان، بەڵام ئەو دەزانێت دۆزێکی گەورەتر لە شوناسی ئەو هەیە کە دەبێ خەباتی لە پێناودا بکات.کەچی لەکۆی ئەو وتارانەدا،نووسەر هێندەی جەستەی ژن دەلاوێنێتەوە، هێندەی باسی بۆیەی نینۆك وپۆشاك ونمایيشی قژو سنگی ژن دەكات، ئەوەندە ڕوحی ژن نادوێنێت.هێندە باسی كێشە بنە ڕەتییەكانی ژنان ناكات.

نووسەری ئەو کتێبە دەبێ باش ئەو ڕاستییە بزانێت کە لە كۆمەلگای كورديدا، هاوسەرگیری لەو خەونە ڕۆمانسیيانە كورت ناكرێتەوە كە ئەو وەك ژنێك دەیبینێت. ژيانی هاوسەرگیری، هەر تەنها دانیشتنی نێو پاركێك وسەردانی مۆڵێك وگەشت و هەڵبژاردنی پۆشاكێكی جوان نییە، ژیانی هاوسەرگیری هەر تەنها گۆڕینەوەی ماچی نێوان هاوسەران نییە، وەك ئەوەی تێی گەیشتوەو دەیبینێت.بە لایەنی كەمەوە لە كۆمەلگەی ئێمەدا هاوسەرگیری یانی گەشتێكی ئەبەدی پڕ لە كێشە و گرفت و نەبوونی سادەترین پێداویستی ژیان.
یانی هاوبەشیبوون لە خۆشی و نەهامەتییەكانی ژیاندا. دەبوو نووسەر ئەو دیدگایە لای ژن كورد دروست بكات، كە خەونی گەورەیان هەبێت وخۆڕاگرو بەهێز بن، نەك ئەگەر پیاوەكانیان ڕووێكی خۆشیان پێ نەدان وەك گورگی ڕەش بیانبینن.
دەبوو نووسەر زۆر بە قووڵی لە ژیانی پەروەردەیی و كۆمەڵایەتی پیاوی كورد و كۆمەلگەی كوردی بگات, هاوسەرگیری، هەرگیز بچووكناكرێتەوە لەوخەونە سادە و ڕۆمانسیيانەی خاتوو لۆنا لە كتێبەكەی باسی دەكات. ڕەنگە كێشەی ئەو لەوەدا بێت، كە ژیانی خۆی بكاتە پێوەر بۆ ئەوانی تر كە هەموو پێداویستییەكی ژیانیان هەیە و دوای ئەمە پێویستییان بە خۆشەویستی و گۆڕینەوەی سۆزێكی قووڵی نێوانیان هەیە.
لە كۆمەلگەی ئێمەدا، زۆر بەدەگمەن خێزانێك هەیە كە ئاریشە و گرفتێكی گەورەی كۆمەڵایەتی و خێزانی نەبێت. بە تەنها دنیای سۆزو ڕۆمانسیيەت، ژیانی مرۆڤ بەردەوامی پێ نادات. كەم نین ئەو كچ و كوڕانەی تاسەر ئێسقان یەكتریيان خۆشدەویست، كەچی هەمان ئەوانە كاتێ بوونە هاوسەری یەكتری،دوای چەند مانگێكی كەم، وەك دوژمن یەكتری دەبینن و سەرەنجام لە یەكتری جیا دەبنەوە.
ژیان لە كۆمەلگەی ئێمەدا، بە مانای بێبەشبوون لە سادەترین مافی ژیان، بەمانای نائومێدی و سەختییەكانی ڕۆژگار. هەرگیز بە تەنها مانای ئەو ژیانە نییە كە نووسەری ئەو كتێبە لە چەند شتێكی ڕۆمانسیدا بچووك و پوختی دەكاتەوە. لە بری ئەوە، دەبوو نووسەر ژنی كورد فێری یاخیبوون، خۆڕاگری، ئیرادە و هێزبكات.
نەك ئەگەر هاوسەرەكەی لەگەڵی نەچووە مۆڵێك، ئیدی وابزانێت دنیا

به سەریدا ڕووخاوە. ئەم دیدە کورتبینییە بۆ ژن، ئەوەندەی تر هانی ژن دەدات بیر لە مکیاژوقژو بۆیەی نینۆك و ڕازانەوەی سیمای بکات، بە بێ ئەوەی بایەخ بە بیرکردنەوە و هزری بدات. من بە درێژایی نووسینەکانی نێو ئەو کتێبە،وتارێکم نەبینی کە ژن فێری ئەوە بکات کە کتێب بە پیرۆزترو بەهادارترو گەورەتر لە مکیاژ ببینێت.کە باش دەزانم زۆربەی هەرە زۆریان چەند ڕقیان لە کتێبە.
وتارێکم نەبینی هانی ژن بدات ئەگەر لەنێوان بۆیەی نینۆك و قەڵەم سەرپشك بکرێن، ئەوا بێ دوودڵی دەبێ قەڵەم هەڵبژێرن. چونکە ئەگەر ئەوان هوشیاربنەوە، نەوەیەك هوشیاردەبێتەوە، دواتریش کۆمەڵگە.
بۆ دەبێ بە گشتی ئێمە هەر تەنها جەستەی ژن ببینین و بدوێنین و هزری نەبینین؟ بۆ دەبێ هەر باسی چێشتخانە و زێڕوچوونە مۆڵی بۆ بکەین؟ بۆ فێری ئەوەی نەکەین کە هاوسەرگیری بە تەنها دنیای ڕۆمانسیەت و دەستگرتنی دووهاوسەر نییە، بەڵکو بەمانای نەبوونی، هەژاری، سەخت و بەردەوامییە.ژیان بەتەنها وێنەیەك و دنیایەك نییە لە خۆشی، هەمان ئەو ژیانە سەختی و ناهەمواری زۆریشی تیایە.بڕواناکەم لە ئێستادا، هیچ ژنێك ئازادی پۆشینی جل و چوونە دەرەوەی نەبێت لە کۆمەلگەی ئێمەدا.
خوێنەر کاتێ بە شێکی زۆری ئەو وتارانە دەبینێت، واهەست دەکات پرسی ژن هێشتا دەیان قۆناغ لە دواوەیە و ژنان هیچ مافێکی سادە و ساکاریان نییە. ئەمڕۆ کەم تا زۆر پەراوێزێك بۆ ئازادییەکانی ژن و مافەکانی هەیە، بەڵام ئەمە کۆتایی نییە، هێشتا ژنان پێویستییان بە تێکۆشانی زیاترە. تێکۆشانێك کە یەکسانی و دادپەروەری نێوان هەردوو ڕەگەز، بنەمای گوتارو کار کردنی بێت. دەبێ لە بەرای هەموو شتێکدا، ژن فێری یاخیبوون، ئیڕادە و خۆڕاگری بکەین، نەك باسی مکیاژوجوانی قژو سیمای بۆ بکەین، بۆئەوەی ئەگەر چووە بازارو مۆڵەکان چۆن جوانتر خۆی بنوێنێ و سەرنجی ئەوانی تر ڕابکێشێ.

---

*پەراوێز/ناوی کتێب/ من ئەمەم/ نووسینی/لۆنا دلشاد مەریوانی/ بڵاوکراوەی ئەندێشە-2018.

• ئەم وتارە لە ئەدەب و هونەری کوردستانی نوێ ژمارە(1097) ڕۆژی 2019-7-25 بڵاوکراوەتەوە........

ئازادی و خود … نیگا قادر

ئازادی لە بنەمادا ئازادی نییە! قبوڵ کردنی وجودی خۆتە وەک ئەوەی هەیت و بوونت هەیە، کاتێک گەشتیتە بوونت هەر خودی خۆت ئەوەدەمانە ناچار دەبیت ڕێز لە (سەروەری، ماف، هەبوون، نەبوون، شکست و سەرکەوتنی) کەسانی تر بگری، ئەوەیە کە دەرگیری پەروەردەیەکی سیستەماتیکییەو ڕاهاتنە لەسەر ئاشتەوایەکی کۆمەڵایەتی لەناو تاک بەتاکی کۆمەڵ و، بە ئەخلاقی کردنی تەواوی دامەزراوەکان دەبێت.

هەروەک “جۆن ستیوارت مێل” دەڵێ: (ئەگەر مرۆڤایەتی جگە لە یەک کەس، ڕایەکییان هەبوو، ئەوە تەنها یەک کەس ڕایەکی پێچەوانەی ئەو ڕایەی هەبوو، مرۆڤایەتی هەر ئەوەندە ڕەوایەتی هەیە لە بێدەنگکردنی ئەوکەسە، بەقەدەر ئەوەی ئەوکەسە دەسەڵاتی ئەوەی هەبێ هەموو مرۆڤایەتی بێدەنگ بکات).

گرنگ ئەوەیە لەسەر ئەم چەند دێرەی مێل بوەستین، مێل بەرگری لە ڕادەربڕینی تاکێک دەکات بەرامبەر هەموو مرۆڤایەتی، ئەگەر مرۆڤایەتی لەلایک بێ، ئەوە تاکەکەسێکی خاوەن ڕای جیاواز لەلایەکی ترە.
بێدەنگ کردنی تاکێک لای مێل وەک بێدەنگ کردنی هەموو مرۆڤایەتییە! بەلام لێرە پرسێک دیتە پێشەوە، ئایە مێل بۆ ئەوەندە بەرگری لە ئازادی دەربڕینی تاک دەکات؟

هۆکاری بەرگری کردن لە ڕادەربڕینی ئازاد کە بەشێک لە گەشتن بە ئازادی بنەمای سودگەرایە، کە پایەکانی لەسەدەی حەڤدە لەلایەن جێرمی بێنتامەوە دانرا، جێرمی پێی وابوو هەر بیرۆکەیک یان هەر دەربڕینێک کاتێک ڕەوایە کە ببێتە هۆی سود بۆ دەورووبەر، بنەمای دیاری سودگەراکان (زۆرترین سود بۆ زۆرترین خەڵک) بانگەشەی هەرە دیارەکانیان بوو، کە مێلیش سەر بەو قوتابخانەیە بوو.
وەک ستیوارت مێل دەلێ: (سەرکوت کردنی بیروڕایەک ئەگەر سوودی هەبێ و سەرکوت بکرێ ئەبیتە هۆی زیان بۆ مرۆڤایەتی و لێی بێ بەش دەبێ).

لێرەوە سەرکوت کردنی ڕایەک خراپەیەکی زۆر گەورەترە لەوەی هەر تەنها بریتی بێت لە بێدەنگکردنی تاکێک، چونکە لەهەردوو بارەکەدا

ئەگەر راست بێت یان هەڵە ئەوە کۆمەڵ سودی لێ دەبینێ، هەروەکو ئێستا تەواوی کۆمەلگای کوردی دژی بیروباوەڕێک دەوەستنەوە یان سەرکوتی دەکەن، بیانەوێ هەر گۆڕانێک لەهزر و پەروەردەی کۆمەڵ دروست بکەن، ئەو ئارگۆمێنتەی لە کلتوردا وجودیان هەبووە و دەبێ دیسانەوە دەرگیری پەروەردەی (خێزان بە پلەی یەکەم و ئیستا سۆشیال میدیاکان هاتوونەتە پلەی دووەمی پەروەردە، لەناو تۆڕی سیستەمی پەروەردەدا، ڕۆڵێکی نەرێنی لەئاراستەکردنی ئەخلاقی پەروەردەی تاک دەگێرن، قوتابخانەو ناوەندە ئایینییەکان …هتد). رۆلی خۆیان دەگێرن لەو زەمینە ناسازەدا.

کلتور لای ستیوارت مێل وەکو ئامرازێکی بۆ ڕێخستن، وە یان ئەتوانین بڵێین ڕێخستنەوە دەبینێ، کە خۆی لە ئاراستەی تاک لە هزرو بیروبۆچوونیان دەبینێ، کە ئەگەری کال□ بوونەوە و گۆرانکاری تێدا هەیە کە ئەویش لەگەڵ ئازادی ڕادەربڕینی تاک خۆی دەبینێتەوە.

مێل بڕوای وابوو گوستنەوەی بیروڕاکانمان لەسەر بنەمای هەقیقەت دەبێ، کاتێک سەرجەم ئەگەرەکان کراوە بن لەبەردەم ڕا دژ و پێچەوانەکان، بەلام ئەوەی گرنگە هەقیقەت بۆ ئەبەد سەرکوت ناکرێ، هەقیقەت لەوێیە کە راستە، بەلام کاتێک سەردەمانێک دەگۆرێن و بیروڕاکان دەگۆرێن هەقیقەت لەوێدا گۆڕانی بەسەردا دێ، نموونە سوکراتی فەیلەسوفی یۆنانییە، خۆی کوژرا بەلام تیشکی فەلسەفەکەی بەشێوەیەکی زیندوو بەسەر تەواوی مەعریفەو کایەکانی هەقیقەتدا دەدرەوشێتەوە.

بەکورتی ئازادی ڕادەربڕین لێرەدا گرنگی خۆی دەخاتە بەردەست، کە بتوانێ کەشێکی لێبوردەی کۆمەڵایەتی، ئایینی و، سیاسی دروست بکات. ئەگەر لەو ڕەهەندەوە سەیری رۆڵی لایەنی ئایینی و کۆمەڵایەتی بکەین …هتد.

هەقیقەت بوون و نەبوونی پەیوەستە بەوەی بڕوایان پێیە یاخود نا، ئەگەر هات و لەبنەماکانیدا چەسپا، ئەوە کەشێکی لێبوردەیی و ئاشتەوایی دروستەکات، کە لە لای مێل ئەمە کلیلی شارستانیەتی کۆمەڵگایە، کە بەداخەوە دەتوانم بڵێم کورد کلیلی ئەو مەعریفەیەی ون(بزر) کردووە.

تێبینی:
بۆ ئەم وتارەم سودم لە ئارگۆمێنتەکانی “جۆن ستیوارت مێل” وەرگرتووە، بۆ تێڕوانینێکی بچووک بۆ دۆخی ئێستای ڕادەربڕین.

(نیگا قادر)

یـــادداشت و چێشتـــی مجێــوەر … هۆزار ئەحمەد

خوێندنەوەیەکی هەمەلایانە بۆ کتێبی«فاتێ ئێوارانم بنوسەوە کیژەی مرۆ دۆست» ی چۆڵی فایەق

تێکستەکە

کتێبەکە پێک دێت لە پەنجا و دوو ڕۆژی زنجیرەیی، جێگۆڕکێی هەر یەک لە ڕۆژەکان چ لە بنچە و بارگەی کتێبەکە ناگۆڕێت، نوسەر تیایدا ڕۆژەکانی خۆی دەنوسێتەوە، لەگەڵ هاودەم و هاوزێی خۆی، بەنێوی فاتێ، ئەو کیژە سۆفیستە و ڕەواپێدەری خەیاڵی نوسەرە، یانژی دەمڕاستی نوسەرە و دەچێ بەگژ نەریت و خووی کۆمەڵگا، بە هەگبەی سۆفیستانە و بە تیۆریزەکردنی چەندین ووتەی مەولانا و ئیبن عەڕەبی و ڕابیعەی عەدەوی.

یادداشت و چێشتی مجێوەر

یادداشت زاراوەیەکی فارسیە، لە بەرامبەریدا «بیرەوەری, یادەوەری» بەکاردەبرێت. یادداشت و ژیاننامە-بیۆگرافیا، بەهۆی نزیکیانەوە زۆر جار تێکەڵ دەکرێن، لەگەڵئەوەشدا جیاوازیان هەیە، کاتێک یادداشت بێجگە لەوەی گێڕانەوەکەی هونەریانەیە، تا وەکوو ژانرێکی ئەدەبی دەربکەوێت، ئەوا دەبێت تەکنیکێکی سەربەخۆیانەی هەبێت و لەگەڵ بیۆگرافیا لێک جوێ ببنەوە. کەم تا زۆر فۆڕمی ڕیالیزمی لە یادداشت زاڵە، بە حکومی ئەوەی نوسین هیچ کات ئەبستراکتی ڕیالیزمانە نەدواوە، یادداشتیش کە زەمەن و زمانی نوسەرە وەها دەدوێت. دوو جۆر بیرەوەری هەیە، «خودی و ئەویدی»، یا ئەوەتا نوسەر لەبارەی خۆیەوە دەیگێڕێتەوە یا ئەوانیدی، یادداشت وەکوو ڕۆمان کات و شوێن و ڕووداو و کاراکتەری هەیە، وەلێ سنوری ئیشکردنی هەریەک لەم فیگوڕانە لەڕووی چەندێتی و چۆنیەتی ناگات بە ڕۆمان.

ئۆتۆبایۆگرافی و بیۆگرافی دوو فۆرمی ئەدەبی و کولتووریی ڕۆژئاوایین و زیاتر لەناو ئەدەبیاتی ڕۆژئاوادا سەریان هەڵداوە، بایەخیان پێدراوە و گۆشەیان سەندووە تا گەیشتووەتە ئاستی جۆرێك لە ئەدەبیی سەربەخۆ. ئۆتۆبایۆگرافی نوسینەوەی خودیە، کەچی بیۆگرافی نوسینی ئەویدیە. سنوری نێوانی ئەم دوو ژانرە ڕوون نیە، سەردەمەکە وا دەخوازێت ناوەڕۆک فۆڕم بتوێنێتەوە، ووشە زۆربەی کات ئازادە و سنوری دۆکۆمێنت دەبەزێنێت، چۆن دەتوانرێت سنورێک لە نێوان یادداشت و ژیاننامە دابنرێت؟ نوسەر لە کتێبی فاتە ئێوارانم بنوسەوە کیژەی مرێ دەست، دەربارەی خۆی نائاخڤێت، بەلکو لە ڕوانگەی خۆی و فاتەوە بۆ تێکۆڕەی دەئاخڤن. کەوایە «ئۆتۆبایۆگرافیا- یادداشت» و «بیۆگرافیا- ژیاننامە»یە!

فیلیپ لێژون، پسپۆڕی ئەدەبی ئۆتۆبایۆگرافی بەمانی پێناسە دەکات، بەم شێوەیەی خوارەوە:

«گێڕانەوەی ڕابوردوو بە پەخشان لە لایەن کەسێکی هەقیقی لەبارەی بوونی خۆی، بەتایبەتی ژیانی تاکەکەسی، یان وردتر، مێژووی کەسایەتیی خۆی بگێڕێتەوە».

ئەم پێناسەیە، زیاتر بۆ نوسینی یادداشتی خودیە، وەلێ بۆ ئەویدیش حوکمەکانی ڕاستە، کە دەبێت بە بایۆگرافی.

ئۆتۆبایۆگرافی ڕەهەندی ڕیالیستی بە ڕادەیەک تێدا بەهێزە، زۆرجار لەگەڵ دانپێدانان سنوریان تێکەڵ دەبێت<لەبارەی ڕاشکاوی گەیاندنی پەیامیەوە>، ئەو ڕەخنەیەی لە ئۆتۆبایۆگرافی دەگیرێت، نوسەر تەنیا چێژ لە گێڕانەوەی سەرکەوتن و لایەنە ئەرێنیەکانی دەبینێت، وەک ئەوەی ئەو تەنیا بە سەرکەوتن دروستبووە، چێشنی منی گێڕەرەوە لە «فاتە ئێوارانم بنوسەوە»، منی گێڕەرەوە- واتا نوسەر لەسەر ڕۆژەکانی خۆی وا دەگۆڕێت، خۆی و فاتە بە کەمایەسن، دواجار لەم نێوانەدا نوسەر منی نەرجسیەت هەڵدەبژێرێت، فاتە دەخاتە بەردەم هەڕەیەکی ژیانیەوە، گوایە هەموو ئەو نەخێرانەی فاتە بەڕووی کەمەگا بەیانی کردووە بە چاکەی ئەم دەگێڕێتەوە دوای دووسالە لە غیابی ئەمدا فاتە سەر بەهەوە شوو دەکات، وەلێ هەشتا مکوڕە کە فاتە هەستی ژەوانی لانەبێت، چوون ئەو بایەخی پێداوە و ناکرێت هەڕە و کەموکوڕی بنوسرێتەوە لە ئۆتۆبایۆگرافیای نوسەردا، ئەمە ڕوونە لە کۆتا ڕۆژدا!

گەر بمانەوێت هەموو ڕۆژەکان، دابەشی سەر گوتار و یادداشت و قسەی ڕۆژانە بکەین، دەبێت بە چێشتی مجێوەر! چواردە ڕۆژمێر هێزی گوتاری ئەوەندە تیایدا بەهێزە، هەڵی گێڕانەوە تیایدا زۆر بەکاڵەی دەردەکەوێت، ڕەنگە دەرکەوتنەکەشی لەو پێناوە بێت، کتێبەکە هەڵگری

شوناسی یادداشتە، سەرباری ئەوە چەند ڕۆژێک قسەکانی زۆر سادە و گشتــی و ووشکــن«ئەڵبەتە ســادەییەکی بێ قووڵــایی» بە شێــوە زاری هەولێری پێی دواوە، تاوەکوو ڕاستی ئەو سادەییە، بەزمانی ئەدەبی و ناوچەیی بشارێتەوە، بۆ نموونە لە ڕۆژی چواردەیەم کاتێک لە بازاڕی گەورەی سلێمانی، لای گۆڕی کاک ئەحمەدی شێخ، چاوی بە فاتێ دەکەوێت، هەر ئەوەندە لەسەر بلوزەکەی نوسراوە:- «دینی من بەڵگە نیە و بەڵگە دینی منە»، هەر خوێنەرێک بەر ئەم کتێبە بکەوێت، دەزانێت سۆفیستێک نوسیویەتی و مەبەستی لە ئاڵۆزکردنی ئەو دەقە خوایەکی بێ دینــی لازمە، «ئــالان ڕۆب گــرێ» جــوانی نووســیوە، کە دەڵێت: «دەبێ خوێنەر بەو شتە بزانێ، کە لەبارەی جیهان نووسراوە، بەڵام جیهانی ئەو نییە. بەڵکــوو حەز دەکــا جیهــانی ئەو بێــت. »، نوســەر بەلاڕێداناچێت بیەوێت کتێبەکە بۆ هەمووان سەرنج ڕاکێش بێت، بەهۆی بێ ئایدۆلۆژیا نەبوونی تێکست، تەنێ مایەی سەرنجی گروپێک یا زیاتر دەبێت، خوێنەریش ئەوە دەزانێت لە کوێدا لەگەڵ نوسەر هاوڕایە، بێجگە لەو خــوێنەرانەی چێــژ بە کــاری لەپێشەوەی ئامــانجی خوێندنەوەیان دەزانن، بۆیە بۆ ئەوان دەشێت سادەیەکی بێ قووڵ، بە فۆڕمێکــی دیــاریکراو لە نمــونەی شێــوەزاری هەولێــری، ســەرنجیان ڕابکێشێــت و ئــارەزووی ئەو جیهــانە دەکــات تیایــدا ئیســتاتیکا باڵادەستە.

فاتێ ژنێک بە پێوەری پیاوسالاری

فاتێ کێیە وەها دەدوێت ئاخۆ ئەو پاڵەوانە گەڕەکیەتی وەک ژنێک بدوێت؟ گەر یادداشت بەهەموو پێوەرەکانی ڕیالیستی بێت، گووتنی نەخێر بەڕووی کۆمەڵگا «گەر هەولێر و کوردی بێت» وائاسان نابێت، بە تایبەت سمبوڵەکە ژن بێت، ڕوونە ژن لێرە هەر چیەک بێت خۆی نیە، بەمانا ڕیالیستیەکەی نەوەک ئەوەی پێویستە ببێت.

سیمۆن دوبوڤار گوتویەتی «ژن بتە، خوالەیە، دایکە، جادووبازە، پەرییە، ئاشقە، وەلێ هەرگیز خۆی نیە»

ئەم خۆنەبوونەی ئافرەت، پڕژانی گریمانەی پیاوە بەسەر بیرۆکەی فیمینزم، تا کاتێک پیاو بۆ ژن بنوسێت و بدوێت ژن زیاتر لەو خۆنامۆبوونە نزیکتر و دوورتر لەمانەی ژن-دەبێت.

ژن بەگوێرەی وەهمی پیاو خۆی دەڕازێنتەوە، لەشی هەردەم دەستەمۆیە، ئەو ئەوینەی لە ڕوانگەی پیاوەوە بەیان دەکرێت، ئافرەت وا تێدەگات خاتوونی خۆیەتی، نەک ئەو بیرۆکەیەی ئەوین، کە وەهمێکی پیاوانەیە، ئاسایترین ئەگەرە بۆ بیرۆکەی جەستە، جەستە بۆ پیاو پنتی ئەوینە، ئافرەت پێچەوانەکەی دەوێت و پیاویش حاڵیە و بۆیە هەردەم خەریکی

چاکسازییە لە ناساندنی ئافرەت، بە خودی ئافرەت!، نوسەر لە ڕۆژی سیوپێنجەم، سەرەڕای بە بابەتیکردنی پەیامی فاتە لەم کتێبە، باتایبەت دژوەستان لەهەمبەر نەریتی مەلایی، لێرەدا نەیتوانیوە ئەو هەستە بشارێتەوە فاتە دەڵێت:-« چ گیژەکە، بەم جوانیەوە، دەگەڕێ بەرچاویی ئەم شەنگ و شەخەوە، خودات نەبێ»
نوسەر لەگەڵیدا دەڵێت:- «فاتە ناحەقم مەگرە خوام لەم جوانیە نەماوە»، بێگومان لەوێدا فاتە کردەتە دەروازەی پێهەڵدان بەسیمای ژن و فاتە بەکاردێنێت و دووری دەخاتەوە لە پەیامی کتێبەکە و فاتە هاوڕای خودی خۆی دەکات، بە هەڵبەستن بە جوانی ڕووخساری ئافرەت!

سیمۆن دیبوڤوار ژنە و ژن بوون بەخۆی نامۆ دەبینێت، کەچی نوسەری ئەم کتێبە ڕێ بەخۆیدەدا، بڵێت ژن ئاوابێ، بەو بۆچونە کلاسیکانەی داویتە پاڵ ژنبوونی فاتە، وێجا نوسەرەکەش پیاوە. ئاخۆ چ ڕێی خۆیەتی بە ئەزموونی سۆفیستانەی خۆی لەبارەی ژنەوە دەدوێت، بە لێکهەڵکێشانی، ووتەزای ئەو سۆفیستانەی بونەتە قیڕ و بنێشت بە سیمای تێلەژیاوە، بێ ئاگا لە پێویستیەکانی ئەمڕۆ، بیچمی سەدان ساڵ بە ئێستا وە ڕاست بگەڕێت، هەر چەندە ناواخنانەش بێت، بەڵام سنوری دیار گەر کەمتر بێت لەمەڕ لاکان-ەوە، نادیاری ئیمڕۆ، بە سەدان ساڵ هەرگیز نایەت بە پێوەر و لۆژیک.

داخی چەمکی ژن ئەوەیە ڕۆڵان بارت، بە چیرۆکی « سارازین»ی بەلزاک ئەژێت:- «هەرگیز ناتوانین وەڵامی ئەو پرسیارە بدەینەوە، نوسەر پێی ناوەتە مەرگی خۆیەوە- بە کاراکتەری ژن لەو چیرۆکەدا-، نوسین لەوێوە دەست پێدەکات..»
ئەو تێکەڵاویەی بۆچوونی فاتە، لەگەڵ منی سەنتڕاڵی نوسەر، کە زۆرجار پێکهەڵدەکەونە دیالۆگ، هەمووان بە فاتە دەمیان دەبێت بە تەڵەی تەقیو، تەنێ منی گێڕەرەوە نەبێت، فاتە بۆی دەکەوێتە چەک، لەوێوە بۆمان دەردەکەوێ نوسەر مەرگی خۆی نەداوەتە قەدەری کاراکتەرەکان، بەڵکو بە نەفسی نێرسالارانەوە، دەردەکەوێت فاتە پەروەردە دەکا، فاتە یاخیە، بەڵام لە ڕوانگە نێرسالارانەوە. نوسەر قەڵەمەکەی هەر دەچێتەوە سەر ئەزموونی خۆی، کێشی ئارگۆمێنتەکان زۆر بەڕوونی لە خەیاڵدانی ئەزموونی کەسی نوسەر دەپەڕژێتە نێو فەزای ڕووداوەکان، دەیەوێت بە نوێنەرایەتی فاتە بڵێت ژن ئەوەیە، هەموو ئەوەی دەمانەوێت بیڵێین ئەنتەلۆژیای ژن نیە، <با ئەوە پێویست بێ بە ئافرەت دەیەوێت چی بڵێ> بەڵکو نوسەر بە پەیامێکی واعیزانە، وەڵامی وەعزەکانی داوەتەوە، بە فۆرم هەمان شتی بۆ پێشنیاز کردووین داخۆ لە ژانری یادداشت نوسەر دەتوانێت

واعیزانە دژی واعیز بێت و ئامۆژگاریمان بکات..؟
دواجار فاتە سەر بەهەوە شوو دەکا، سەرەڕای بە دانە پاڵی فیمینست بە فاتە، سەبارەت بە ڕابردووی، فاتە ژەوان نیە، لەو بارودۆخەی بەسەریداهاتووە. بووتە بەشێک لە کۆمەڵگا و دەوروبەری، جادووی هەموو بوێری فاتەی بەتاڵ کردەوە و خستیە ئەباڵی خێڵ و عەشیرەت، وەهی دەشێت بێدەنگ بوونی واعیزە و دەشدامانی خەڵک بەرامبەر نەخەری فاتەی ئەمە، لە دیدی نێرسالاریەوە قابیلی وەهم بێت، چوون شووکردنی فاتە سەر بەهەوە، جێگای سەرسوڕماوی نەبوو بە نوسەر، کاتێک بیانوی خێڵ و عەشیرەتگەری بەهێزتر ببینێت لە ژن.

دیالۆگ و کورتبڕگ

ڕاستگۆیی پێنتی یادداشتە، ڕووداوەکانی تەواو ڕیالیستین، ئەوەبەتە دەشێت بە دیالۆگەوە بێت، بە فۆڕمی خەی نەوەک دوو دەمە حیوار، دواتر لایەنەکیان ئەشەدوبیلای بەبکا، وەکوو دەوروبەری فاتی بە فاتە، فاتە بە نوسەر، دواجار هەمووان لە ئەزموونی نوسەر دەدوانن. دیالۆگ دەگێڕێتەوە بە ساتی دروستبوونی زمان، زمانی هەما، مرۆڤ لەو ڕێگەیەوە، مەبەستەکانیان ئاڵوگۆڕ دەکرد، دیالۆگ لەمڕۆدا، جیاوازە. کاتێک ناسینەوەی حەقیقەت، مانایەکی ڕێژەیانەی هەیە، پارچە پارچە پێکهاتووە، بە هەر پارچەیەکیش هاوەمەنیای تایبەتی خەی و پچڕانی مانداری خەی هەیە، وە بە هەر ناسینەوەیەک ناکرێت پەیڕەیەکی دیاریکراو پەسەند بکرێت، بە تایبەت دیالۆگ بە چۆی و قوەی بئاخۆەت، زمان بە ئەم مەبەستە چەندین پاڕادۆکسی حەقیقی دەخاتە بەرباس، ئەوەبەتە زمانی نوسین مەبەستمانە، چوون دیالۆگ تەنیا ڕەوانبێژی و پەیقینی نەوان دووکەس نیە، بەڵکو پەیوەندیەکی زیهنیە، کاتێک تە دەنوسیت، لە لای پێشەوە پشت بە زیهن دەبەستیت، هەروا بەر لەوەی دیالۆگ تەنیا گۆڕاندن بێت، دەشێت بیرکردنەوەش بێت، سەرباری ئەوەی دیالۆگ شەپۆلێکە لە ڕیالیزم.

کاتێک تێز و ئانتیتێز یەک دەگرن سەنتێزێک دەبێتە بەرهەمی ئەو دیالۆگە، لەم دیالێکتیکەدا ئانتیتێز، تێز لە نێو نابات، بەڵکو ئەم دوانە یەکتری تەواو دەکەن و سەنتێزێکی نوێ پێک دێنن، دیالۆگی فاتە یا من-ی نوسەر، لەسەرەتای هەر گفتوگۆیەک بەر لەوەی خوێنەر پێ بنێتە دەی دووەم و سێیەم، لە گفتوگۆکان، خەڵک یا کۆمەڵگا، بێدەنگ دەبێت و ملکەچ دەبن، نەک لە بەر ئەوەی فاتە یا منی نووسەر لەسەر حەقن، بەڵکو ئەوان یاخین و دەبێت ملکەچیان بن، چوون فاتە دەنگێکی ڕادیکاڵانەیە لەم نەوانەدا، نەخەر واتا ڕەتکردنەوەی هەموو شتێک. ئەم بێدەنگ بوونەی قەڵای هۆولێر بە ئاین-مەلا،

ڕیالیستانە نیە، سەربارى ئەوەش فاتە کاتێک دێتە گۆ، حیکمەتى پەیامەکە ڕووندەبێتەوە، خەڵکەکە ئەشهەد و بیلاى بۆ دەکەن، یانژى موڵ دەبنەوە لێى، فاتە دەیەوێت بڵێت ئاخر و سەرەتاى حیکمەت هەرخۆمم، ئەوە خەسڵەتێکى واعیزە، ساتێک دەدوێت، بەو باوەڕەوە دەدوێت، حیکمەت لاى ئەو لە پەنهانى بە دیار دەکەوێت، چ بنەمایەکى فکرى تێدا درێژنابێتەوە، خاڵێکى بۆ دادەنێت، چەشنى گوتارى مەلاکان، بە لێبڕانەوەیەک دەدوێن، هیچ قابیلى گومان نابن و فاتەش وەک باسدەکرێ یاخیە!

گفتوگۆکانى گۆشەگیرى، خود بەرامبەر بەخۆى یا بۆ خۆى، یانژى وەک سۆفیستەکان بەرامبەر بەخوا، دیالۆگ نیە، چوون هەر قسەکەر هەیە، لایەنــى دووهەم کە خـــودایە، وەڵـــامێکى نیە، بۆیە ئەم فۆڕمە دەبێتە مۆنۆلۆگ- تاکبێژانە.
وەڵێ باسى ئەمە دیالۆگەکـانى فـاتەیە لەگەڵ خەڵـک و واعیزەکـان، نەفەسى دیالۆگ لەم کتێبەدا زۆر کورتە، ئەوەى پێویستە چڕ بێت، چڕ نیە، وە بە کورتبڕیش بە پێچەوانەوە، دیالۆگ کۆتایى دێت کاتێ فاتە قسان دەکا، کاتێکیش نوسەر قسان دەکا دیالۆگى فاتە کۆتایى دێت، سـەیرى کۆتـا دێڕى« ڕۆژى سـێیەم و چـــوارەم و پێنجەم و شەشەم و حەفتەم….»ناکرێت سەرجەم ڕۆژەکان بنوسم، تەنانەت بە ژمارەش چەندین دێڕى دەوێ جا چبگا بەوەى تێکستەکان نەقڵ بکەین، بۆ بەرچاو ڕوونى چاو لێکەن لەو دێڕەى ڕۆژى سێیەم فاتە ئەژێت:-« بە وەختى گوتنى نەخێر دەبێژن سیاسەت فێر بن سیاسەت»، دواتر نوسراوە« واعیز دەش داما و بازاڕى نەما و ڕزقى بڕا»، ئەم بێدەنگ بوونەى واعیز، جگە لە وەعزدانى فاتە، کە هەمان سیفەتى ئامۆژگارى پاتە دەکاتەوە، خاڵ دانان بۆ ئاوا کۆتایەک نەک هەر ڕیالیستانە نیە، بەڵکو دوورە لە خەسـڵەتى دیـالۆگ، ڕوونە کە دیـــالۆگ جۆرێــک لە سـازشە، نەوەک هەڵوێستەیەکى ڕادیکاڵى، کاتێک تۆ لە مەجلیسێکدایت و قسەکانى کۆتا دەبێت هەر ئەتۆ بیگەوڕێنیت!

فاتە فەرمانگێڕى نوسەرە، زۆربەى کات بێدەنگە تاوەکوو نوسەر مەیدانى بۆ ئاواڵە دەکا، ڕۆژى پێنجەم بە دێڕى «خودایان شکاند»- هەرچەنـد ئەم دێڕە کۆلاژەى تێـزى نیچەیە-، لەوێـدا کـاتێک وەعـز و نوسەر و فاتە دەکەونە دەمەتەقێ، نوسەر ئەژێتە «فاتە مەیدانى تووە، وەرامت چیە؟»، کیژە دێتە وەڵام دواى ڕێدانى نوسەر. فاتە خوێندکارى تاقیکردنەوەکانى نوسەرە، ئەوە ئاسایە بۆ نوسەر، چى بە کاراکتەرە خەیاڵیەکانى بکات- کاتێک تێکستەکەى بەلاى فەنتازیاوە یەکلایى کردۆتەوە، با ئەوەش بخەینە ئەولاوە، ئەو تێکستە ناونراوە

یادداشت، کە تیایدا یادداشت بە نزیکترین مانای ئاوێنەی واقعە بە پێنووسی نوسەر- ئەگەر فاتە و نوسەر هەر دەم براوە بن، ئەو کێشەیەی نوسینی ئۆتۆبایۆگرافیا دێنێتە پێش، نوسەر هەمیشە سەرکەوتنەکانی دە نوسێتەوە!

خاڵێکی تر ئیزدواجیەی فاتەیە، لە هەمبەر ئەقڵ و مەستی، لە ڕۆژی بیستەم، چۆڵی نوسەر، فاتە لە بازاڕی کەنەفرۆشی دەبینێت، پرسیاری چ کارەی لێدەکا لەو شوێنە، فاتە وەڵامی دەداتەوە «هاتووم عەقڵ بفرۆشم، مەدهۆشی پێ بکەمەوە»، کەچی لە کۆتا دێڕەکانی ڕۆژی سی و چوارەم، فاتە دەڵێت:-
«خوایە ئەقڵمان بدەیتێ، پێوەی بەڕێوە بچین». ئەو بینە و بەردەیەی ئەقڵ ڕەنگە وا شیکار بکرێ، ماندوویی فاتەیە، لە هەمبەر کۆمەڵگا، وەلێ ئێمە بە پێچەوانە دەبینین، کاتێک قسەی کۆتایی فاتە- ئەڵبەتە قسەی فاتە زادەی ئەقڵیەتی- هەردەم کۆمەڵگا بە چۆک دابدا، کەوایە بە ئەوەی ڕووداوێکی ماندووکەر یا تاقەتپڕوکێن یەقەی فاتەی گرتبی، لە هیکڕا ناشێت فاتە ئەقڵی بفرۆشێت، نوسەر ڕەنگە لە تۆماری ئەو ڕۆژە گومانی بە ئەقڵ هەبێت و دوای ترپەی دە کەوتبێت، ئەوە ئاساییە کاتێک سەفیەک لەم ڕووەوە دەدوێت، وەلێ لۆژیکی نابێت، بیەوێت دە بکاتە سیمبوڵی یاخیبوون دژ بەنەریتی دۆگما خێڵەکیانە، چوون سەز هەردەم خێلگەری و فیودالی بە سیستەماتیک کردووە، جا کاتێک بیەوێت تەنیا سەز بکا بە مەتەڕێز و ئەقڵیش دەڕاو!

نەفەسی گوتار

فاتە خاسیەتی گوتاری واعیزەیی تێدا زاڵترە، لەو زمانە ئەدەبیەی نوسەر ویستویەتی بیچەمێنێتەوە بە هونەری گێڕانەوە، لەوە زمان ناوچەیی دەتەگێ، زمانی ئەدەبی ناکەکە لە زمانی گشت، خەڵک بەکاری دەنین. ئاخۆ تەنێ بە ئەدەبی بوونی زمان کافیە تاوەکوو وەک پێکارێک ئەستەی ژانرێک لە سنوری ئەدەبدا بهێڵێتەوە؟ گەر بێتیانە دەربکەوێت، تەنیا پێکارێک بەس نیە بە شوناسی یادداشت، یادداشت ڕۆنانی دنیایەکی نوێ نیە، بەڵکو وەکوو ئاوێنەیەک گێتی نوسەر، یا ئەویدی لە دیدی نوسەر پەخش دەکا دەبێتە نمونەی ڕووخساری ژیان بەو فۆڕمەی کە هەیە، واتا ئەوەی دیار و ڕیالیستانەیە، دەشێت نهێنی نووسینی یادداشت، ئارەزووی خەڵک بێت بە خوێندنەوەی پەراوێزی ئەوانیدی، لەو سەنگەیەوە یادداشتی کەسێک جێگەی بایەخە، چاوی لەسەر بێت، تیایدا دانەر نایەت نوسینێکی ووشک و تامی گوتار بخا بە بەرگی وێستگەکانی ژیانی، وەلێ هەوڵدەدا

هونەریانە بدوەت و دووری بخاتەوە لە نوسینی دەقا و دەق، گەر هونەریانەش بنوسرێت ناکرێت یاداشت فەنتاسی بێت، بە حکومی ئەوەی نوسەر بە هەژموونی یا نوستالجیای ڕابردووی وێستگەی ژیانی یادداشت دەکات. نوسەر بەڕادەی گرنگی خودی نوسینەکە، خوێنەری لاگرنگە، بەر لەوەی خوێنەر نوسەر بخوێنێتەوە، نوسەر خوێنەری خوێندێتەوە.

گوتار مەیدانی توێژینەوەیە، دەشێت هەموو تێکستێک گوتارێکی لە خۆیدا هەڵگرتبێت، بەتایبەت بە ئەو پەیوەندیەی لەنێوان زمان و هزر هەیە، بە دەربڕی کاراکتەرێک کە شوناسێکی ئەدەبی هەیە، کەم تا زۆر هەست بە نەفەسی گوتار دەکەین، تێکست بە ئەوەی ببێت بە گوتار کەمترین وێنە وەسف دەکات، وەلە گوتاری گێڕانەوە، کەمترین دەڵە بە پێی پێویست خاڵی بە دادەنرێت، حەتمەن جوایەزیان ڕێژەیە، ناشێت گێڕانەوە گوتارێکی پەتی بێت و گوتاریش گێڕانەوەیەکی پەتی بێت.

نووسەر لەیەکەم ڕۆژەوە دەست دەکا بە گوتار دان چ بەخۆی یانژی بە نوێنەرایەتی فاتە و لەم ڕۆژانەشدا هەمان نەفەس بەدیدەکرێت، ڕۆژی دووەم و چوارەم و حەڤدەهەم و بیست و یەکەم و سیوپێنجەم و سی و حەفتەم، سیونۆ و چل و چلویەک و چلودوو و چلوسێ و چل و پێنجاو چوارەم…"، تەنانەت بەێک جار دەست و قاچی دەخاتە نێو توێژینەوە، بە هێنانی نموونەی ژمارەی لاپەڕەی کتێبەکان و ناونیشان و نوسەرەکانیان، تەنانەت لێکدانەوەی نوسەر خۆی بە دەقەکان، ئەوە ڕۆمان نیە، ئەوەی ناونراوە یادداشتە، یادداشتی ژیاننامەیش نیە!
ئەم کتێبە لە هەندێک جێگەدا، یادداشتەڕۆمانە، لە هەندێک جێگەدا نوسینێکی سادەی بایۆگرافیای ڕۆژانەیە، جگە لەخاسیەتی ووتار، لەهەندێ جێگەیدیدا نەفەسی گێڕانەوەی چیڕۆکی هەیە- تەنێ یەک ڕۆژ- چوون هەموو باسەکان بە نەفەسی گێڕانەوە لە هەمان ڕۆژدا زەمەن و ڕووداو، کۆتاییان دێت.
وەکوو یاپراغ هەموو کەرستەیەکی کردووە بە بەشێک لە چێشتەکە، زمانێکی سادەی ناوچەیی کردۆتە سەرشار و فرێشتیتیەوە بە ئەدەب، چێشنی نەفەسی بازاڕگەری، مامەڵەی کردووە لەگەڵ خوێنەر دا.

-——————

سەرچاوەکان

*تیۆری ئەدەب، تێری ئیگڵتن، وە عەتا قەرەداغی، ناوەندی ئەندێشە، چاپی یەکەم ٢٠١٦

*فاتە ئەوارانم بنوسەوە کیژەی مرۆ دەست، چەلی فایەق، ناوەندی ڕۆشنبیری ئەندێشە، ٢٠١٨ چاپی یەکەم

*هونەری ژیاننامە، سەنگەر زراری، ناوەندی تەفسیر، چاپی یەکەم ٢٠١٩

*ئەدەبیات و تەنیایی، کۆمەڵێ وتار، وە ساماڵ ئەحمەدی، ناوەندی موکریان،چاپی،یەکەم ٢٠١٤

*ئالان ڕۆب گرێ، ٢٠٠٨، ئالان ڕۆب گرێ و کەسانی تر، ٢٠٠٨، ڕۆمان و واقیع، و: سەڵاح عومەر، دەزگای سەردەم، سلێمانی.

- سامی هادی، پێشەکییەک بۆ یادداشتی دارستانی وون بووی ڕافائیل ئەلبەرتی، وەرگێڕانی بورهان عەتار لە بڵاوکردنەوەی ناوەندی غەزەلنوس.
- جەنگ هیچ ڕووخسارێکی ژنانەی نییە، سڤێتلانا ئەلیکسیڤیچ، وە هیوا قادر، دەزگای سەردەم.

مەلا شەهوەتبازەکان و مۆڕاڵی گشتی ... گۆران هەڵەبجەیی

لە دوای ڕاپەڕینەوە وە بەهۆی خەمساردی دەسەڵاتی کوردییەوە زەمینەیەکی لەبار بۆ ڕەوت و کەسە ئیسلامییە توندڕەوەکان ڕەخسا. بەو هۆیەوە کۆنترۆڵی ژمارەیەک مزگەوت و هەندێک دەزگای ڕاگەیاندن و تا ڕادەیەک شەقامیشیان کەوتە دەست. هەر یەک لەو مەلاو ڕەوتانە مەشکی ژمارەیەکی زۆر لە گەنجی کوردیان شووشتەوە و بە بەگژاچوونی نەیارەکانیان بەکاریان دەهێنان. ئەو مەلاو بانگخوازانە بەردەوام لە مینبەری مزگەوتەکان و لە سۆشیال میدیکانەوە ،هەروەها لە هەر شوێنێک دەرفەتیان بۆ ڕەخسابێت هێرشیان کردوەتە سەر مۆڕاڵی گشتی بەهەموو ڕەهەندەکانیەوە، بە ئەقڵییەت و لێکدانەوەی خۆیان و هەندێک جاریش پشتبەستن بە هەندێک دەقی قورئان، پێناسەی مۆرالیان کردوە. بەجۆرێک لە دەرەوەی ئیمانداری هیچ پانتاییەک نەماوە مرۆڤەکان خۆیانی تیدا نمایش بکەن و هەناسەیەکی ئازادی تێدا هەڵمژن.

ئەمانە خۆیان کردوەتە وەکیلی خوا لەسەر زەمین، وانیشان دەدەن کە کەی چەمکەکانی ئەخلاق تەنها لای ئەوانە و لەدەرەوەی ئەمان هەموو بزاوتێک جیگەی گومانەو بەشێکە لە بێ ئەخلاقی .هەر بۆیەش کەسێک بیەوێت مۆڕاڵداربێت و بەشێکی بەر بکەوێت گەرەکە ئەوان پێی

ببەخشن.
هەر شتێك كە مايەى جوانى و خۆشەويستى و كيف و ڕابواردن بێت ، ياخود كارێك هزرى مرۆڤەكان د□و□م□ند بكات و مەوداى دنيابينيان فراوان بكات يا هەر بزاوتێك كارى بەهرەمەندى تێدا بەدى بكرێت ، ياخود چالاكى خانمان و دەركەوتنيان ،كارى ڕووناكبيران ، هونەرمەندان ، چەپ و ئازاديخوازان ، پ□□□و□كەرانى ئاين و ئاينزاكانى ديكە ، گۆرانى گووتن، هەڵپەڕكێ، سەيران ،گوێگرتن لە موزيك ، پۆشينى جلى جوان، بۆن لەخۆدان و ميكياج. مەشروب خواردنەوە وينەگرتن سەردانى سينەماو پێشەنگا ، ناونانى منداڵ بەناوى كوردى و زۆر شتى ديكەش ،هەموو ئەمانە دەچنە ليستى حەرامەكانەوە و لەلايەن ئەو جۆرە مەلا و بانگخوازانە دژايەتى دەكرێن و بە پێى شەرع و بەناوى خوداوە حەرامى دەكەن .

سەير لەوەايە ئەم مەلا توون□د□□وانە لەبرى پەيامى خۆشەويستى و لێبووردەيى و چاندنى نەمامى ئاشتى و تۆلەڕانس ، بە ناشيرينترين و ناشاستانيترين ڕيگە پەيامەكانيان دەيگەيەنن ،ئەويش لەڕێگەى زمانى زبر، هەڕەشە، تەكفير، جنێو ، سوكايەتى و درۆ و بوختانەوە دەيگەيەنن.
ئەمانە ل□ بەرچاوى ميديا و خەڵكى ئيماندار و گەنجە هەڵخڵەتاواكانى ژێر دەستيان ، وا خۆيان نمايش دەكەن بەوەفاترين {بۆ هاوسەرەكانيان} ، خاوێنترين ، بە ڕەوشترين ،هێمنترين ،بەئيمانترين مەخلوقى سەرزەمينن، وەلێ لە ڕاستيدا وا نين□، ز□رێك لەم مەلاو بانگخوازنە لە بێڕەوشتيدا وێنەيان نين□ ، جا كيشەكە لەوەايە بڕێك لەم بەدڕەوشتيەيان شاراوەيە و هەوڵيش دەدەن بە نه□ن□ى بمێنتەوە . مەگەر تەنها ئەو كاتانە دەربكەون كە فەزاحەتێكيان ئاشكرا دەبێت.
تا ئێستا دوو لەمانە لە قافدا گيروان و ڕسوابوون ، يەكێكيان عەبدول لەتيف سەلەفيە كە زۆربەمان گوێدارى تەلەفۆنە غەراميەكانى بووين لەگەڵ {چاوانى} خاوەن مێرددا كە ئەم لەتيف سەلەفيە لە هاوسەرەكەى خۆى هەڵگەڕانەوە و بەخێراى لەخۆى مارەكرد . تەنانەت ڕێزى لە شەرع و ياساى ئاينەكەيشى نەگرت، [سەبارەت بە ماوەى تەڵاقدان و سەرلەنوێ مارەكردنەوە لە كەسێكى تر،كە پيم وا بێت دوو مانگە].
دووەميان مەلا هەڵ□يە كە لەم ڕۆژانەى ڕابردوودا گوێمان لە قسە عەشقبازيەكانى بوو لەگەڵ خانمێكدا. ئەم مەلا هەڵۆيە بەردەوام ئامۆژاگارى خەڵكى دەكرد تا دووربكەونەوە لە خۆشيەكانى ژيان ،چونكە حەرامن . هەر بەوەوە نەوەستا بەڵكو خانمێك كە تەنها

گۆرانی گووتووە و کەسانێکیش لە گەڵیدا هەڵپەڕیون ، بێ ڕەوشتی
کردن، یا لە شوێنێکی تردا دەڵێت ، ئەو خانمانەی بۆن لەخۆیان دەدەن
فاسد و دۆزەخین .
لە ڕێگەی ئەو تەلەفۆنەوە دەمامکەکەی مەلا هەڵۆ کەوت وە دەرکەوت کە
کەسێکی ناپاکە بەرامبەر بە هاوسەرەکەی و لە ژێرەوە خیانەتی لێ
کردوە و کەوتووەتە داوی عەشقەوە. ئەو وشانەی مەلا هەڵۆ بەرامبەر
بە عاشقەکەی بەکاری دەهێنان ،هێندە بازاڕین هێندە ئاست نزمن ،
مەگەر تەنها لە فەرهەنگی ئەودا بوونیان هەبێت.
سەیر لەوەدایە هەر دوو مەلا، پێشتر باسی ناشەرعیەت و حەرامی
خۆشەویستی دەکەن لە نیوان کچ و کوڕدا ،تەنها ئەو خۆشەویستیە
بەشەرعی و پاک دەزانن کە بۆ خوایە. کەچی خۆیان لە دەبڕینی
خۆشەویستیاندا بۆ عاشقەکانیان هەر یەکەیان دەڵێت، {هیچ
خۆشەویستیەک لە دڵمدا نەماوە نیە و هەموو شتیکم لە بیر جووەتەوە
تەنها خۆشەیوستی تۆ نەبێت } .ئەوانەی کە خیانەت لە هاوسەرەکانیان
دەکەن ،هەر یەکەیان گەر چوار یا سێ ژنی نەبیت ئەوە دوانی هەیە ،
کەچی هەر تێرنابن و لە شەهوەتبازی دەگەڕێن.
تا ئێستا تەڵەکە تەنها ئەم دوانەی پێوە بووە ،بێگومانم کە هی
تریش هەن هەمان کاریان کردوە ، بەڵام تا ئێستا ئاشکرا نەبوون .با
چاوەڕێ بین بزانین فیلمی داهاتوو دەربارەی چ بانگخوازێکی
تووندڕەو نمایش دەکرێت.
جێگەی خۆیەتی پرسیاریک ئاراستەی شوینکەوتوانی ئەم مەلا
شەهوەتبازانە بکەم ،ئایا شەرم ناتانگرێت کە دەبینن ئەو کەسەی کە
لە دیدی تۆدا نمونەی ئەخلاق و ئیمانداری و زانایی و پیاوچاکی بووە
و بەسەرسامیەوە گوێت بۆ وتار و قسەکانی گرتوە و لەوانەشە هەندیک
جار بە کاریگەری قسەکانی گریابیت ،ئایا ئێستا تووشی حەپەسان
نابیت کە دەبینیت نمونە جوانەکەت کەوتووەتە زەلکاوی خیانەتی
زەوجی و بەدرەوشتیەوە؟ تاکەی ئێوە ڕیگە بە خۆتان دەدەن ئەم جۆرە
مرۆڤە بێ ڕەوشتانە بە ناوی ئاینەوە گەمە بەهەست و سۆزو ئەقڵتان
بکەن و وەک منداڵ بتان گریەنن ،کەچی خۆیان تەواو خاڵین لە ئەخلاق؟
ئەم جۆرە مەلاو سومبوڵە ئیسلامیانە کە سەرچاوەی توونددوتیژی و
بڵاوکردنەوەی ڕوق و کینەنن و دژی کایە جوانەکانی ژیانن ، گەرەکە
هەمیشە زوومیان بخرێتە سەر و ڕسوابکرێن و چیتر ڕێگەیان پێنەدەن
وانەی ئەخلاق بەخەڵک بڵێنەوە لە کاتیکدا کە خۆیان نیانە.